

VASILE GOLDIȘ, „PĂRINTE ” AL UNITĂȚII ROMÂNILOR

Arhim. conf. dr. Teofan Mada

VASILE GOLDIȘ, THE “FATHER” OF ROMANIAN UNITY

Abstract: In the Great Union’s Centennial Year, we shall, with reverence, bow before the person and activity of Vasile Goldiș, one of the most important figures of Arad, at the beginning of the 20th century. Arad had steadily become an iconic location, where the aspirations of each individual confront the exigencies, expectations and dreams of all Romanians, where private groups become aware of the fact that their wishes must be harmonized with the wishes of the collectivity. In this city, the common good of all Romanians had “kneaded”, this is the place where everyone was working towards a common good for Romanian unity. In fact, such harmonization of own desires with those of the community make up the common good. It was in this city that, joined by other high Hierarchs, teachers, priests and thinkers, the thinker Vasile Goldiș showed the authentic side of political attitude and its reason to exist: a priceless ministration brought forth for the good of the entire collectivity. However, the Christian Vasile Goldiș was also an apprentice of Jesus Christ, thus meaning that they did not let themselves fascinated by the earthly logic of power, but served the light of truth and God’s love, while on this planet.

Keywords: unity, Romanians, Transylvania, rights, freedom, Church, faith, people

Vasile Goldiș, primii ani de activitate

Vasile s-a născut în satul Mocirla, (astăzi localitatea îi poartă numele) la 12 noiembrie 1862, în casa bunicului său Teodor Goldiș, unde a învățat că rugăciunea bătrânilor și a bunicilor este un dar pentru Biserică, este o bogăție!. Chiar Hölderlin spune că „bătrânețea este liniștită și religioasă” – „*Es ist ruhig, das Alter, und fromm*”. În registrul de nașteri al localității Mocirla pe lângă data nașterii omului și gânditorului politic sunt trecute și numele părinților:

Isaia Goldiș și Floarea Goldiș. Vasile Goldiș a provenit dintr-o familie numeroasă, alături de el mai erau 6 frați¹. Familia, și apoi școala, deține un rol primordial în orientarea spirituală, educativă și socială a propriilor fii. Familia sădește valorile esențiale, iar școala ca instituție cultivă ceea ce s-a sădit în familie.

La 15 septembrie 1869 este înscris și începe școala în comuna Cermei, comună în care tatăl său era preotul comunității. Nu numai tatăl lui Vasile era preot, preoți erau ambii bunici (atât cel matern, dar și cel patern) ai viitorului gânditor al drepturilor românilor. Teodor Goldiș, bunicul patern a lui Goldiș, era preot în satul Mocirla, iar bunicul matern, Ioan Cornea, era preot în Răpsig. Contextul eclezial și preoțesc al unei familii cheamă să ne îndreptăm privirea spre viitor, sau mai bine zis în profunzime, spre țința ultimă a istoriei, care va fi împărăția definitivă și veșnică a lui Hristos. În acest context familial preoțesc Vasile a văzut preoția înaintașilor lui drept iubire care slujește. Bunicii și bunicele formează „corala” permanentă dintr-un mare sanctuar spiritual, unde rugăciunea de implorare și cântarea de laudă susțin comunitatea care lucrează și se ostenește în câmpul vieții.

Imaginea emoționantă a primului an de studiu și al primului învățător, Nicolae Albu, îl vor urmări multă vreme în viață, tocmai de aceea Vasile Goldiș le va rememora în discursurile sale: „Cea dintâi lecțiune am primit-o în casa acoperită cu paie. O cameră la stradă, o mică bucătărie la mijloc, de aici intrai în camera spre grădină era școala confesională ortodoxă română. În curte un șopron, în grădină, o capră, hrana învățătorului. El avea 40 de zloți plata pe an, asta am aflat-o mai târziu. Dar ce bine era în acea școală. Eram vreo douăzeci de ștreqari, atunci nu se știa încă de obligativitate. Învățam carte românească și moș Nicolae Albu, cu fața roșcovană, cu ochii mărunți și părul cărunt, bunul Dumnezeu să-l ierte, ne învăța az-buche, apoi cetitul cu litere latine, socoata-lucru mare-, răspunsurile liturgice și așa toate cele de învățat, dar el umbla vara fără ciorapi, postea toate posturile și numai capra îi îndulcea viața. Acolo a luat ființă sufletul meu, care a rămas același de atunci până astăzi. În brațele mamei, în scâncetul leagănului, în fumul pătruns de mirosul tămâiei, în primele învățături ale dascălului se plămădește sufletul fiecăruia dintre noi”². Această descriere plină de entuziasm ne arată un lucru important: bunicii au înțelepciunea vieții. Cum să transmitem copiilor noștri frumusețea credinței? Care sunt persoanele, situațiile, lucrurile care ne-au ajutat să creștem în credință, în transmiterea credinței. „Cine m-a ajutat să cred?”. Tata, mama, bunicii, un învățător, o mătușă, parohul, un vecin, cine știe... Toți purtăm în amintire, dar în special în inimă pe cineva care ne-a ajutat să credem.

¹ Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș-o viață de om așa cum a fost*, Timișoara, Editura Helicon, 1993, p. 19.

² Gheorghe Șora, 1993, p. 21.

Clasa a doua Vasile Goldiș o urmează tot în Cermei, dar la școala romano-catolică unde învață limba maghiară. La îndemnul învățătorului Nicolae Albu se transferă în clasa a-III-a la școala germană din Panatul-Nou (astăzi satul Horea de lângă Arad). Aici învață limba germană. Clasa a IV-a o urmează la Arad, unde va urma cursurile Liceului maghiar și unde unchiul său Ioan Goldiș deținea catedra de limba română. Vasile Goldiș termină în anul 1881 cele opt clase de liceu ca șef de promoție, iar la bacalaureat obține distincția „eximio-modo”.

Din anul 1881, Goldiș va urma cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta. Anul universitar următor își va continua studiile la Viena tot la Facultatea de Litere și Filosofie, pentru ca în anul 1884 să se întoarcă la Budapesta, pe care le va finaliza în anul 1886. Educația lui Vasile Goldiș a fost o educație întemeiată pe gândire-simțire-faptă, adică o educație cu intelectul, cu inima și cu mâinile, cele trei limbaje. Este și pentru noi un imperativ în a promova astăzi armonia celor trei limbaje, până acolo încât tinerii, băieții, fetele să poată gândi ceea ce simt și fac, să simtă ceea ce gândesc și fac și să facă ceea ce gândesc și simt.

După ce își termină studiile universitare, din toamna anului 1886 își începe cariera didactică la Preparandia din Caransebeș. Aici va activa o perioadă de trei ani, până în anul 1889. La Caransebeș va preda literatura română, istoria, limba maghiară, noțiuni de teorie literară³. La Caransebeș se implică în viața culturală a comunității publicând în „Foaia Diecezană”, la numai 26 de ani, un studiu privind învățământul din Ungaria, intitulat: „Raportul făcut de ministrul Cultelor și Instrucțiunii din Budapesta despre starea învățământului din Ungaria în 1885-1887”⁴. Goldiș constată cu amărăciune că oficialitățile vremii manifestă pasivitate și lipsă de interes față de învățământul românesc. Tânărul autor vorbește de importanța pe care o are învățământul în viața unui popor, ca lumina științei să ajungă la masele largi ale populației, conștient că școala deține un rol esențial în formarea viitoarelor generații. Formarea educativă în favoarea noilor generații, are ca scop formarea de personalități tinere bogate în interioritate, dotate cu putere morală și deschise valorilor dreptății, solidarității și binelui, capabile să se folosească bine de propria libertate. Pe lângă articolele pe care le publică în gazetele locale, Goldiș organizează alături de alți profesori un ciclu de serate literare și de tradiții.

Deoarece își dorea o promovare și o mult mai dinamică implicare, în anul 1889, Vasile Goldiș participă la un concurs pentru ocuparea la Brașov, la Liceul ortodox, a unui post de profesor de istorie, latină și română. În urma concursului obține numirea ca profesor definitiv și se mută de la Caransebeș la Brașov, unde va rămâne 12 ani, până în anul 1901. Vedem din aceste etape intelectuale

³ În continuare A.N.-S.J.Arad, *fond Colecția de manuscrise*, dos. 168/1888, f. 27.

⁴ Gheorghe Șora, 1993, p. 28.

și culturale că personalitatea lui Vasile Goldiș a fost pregătită de o viață întregă de muncă ce însemna dăruire lui Dumnezeu și aproapelui. Printre elevii săi de aici se vor număra tineri care vor deveni personalități culturale și politice în România întregită: poetul și omul politic Octavian Goga, istoricul Ioan Lupăș, Sextil Pușcariu, Iosif Popovici și Ion I. Lapedatu⁵.

La Liceul din Brașov, ctitorie a mitropolitului sfânt Andrei Șaguna, Goldiș va preda literatură română, latină, istorie universală, maghiară, constituție și geografie. Pe lângă eforturile depuse la catedră, Vasile Goldiș este preocupat de îmbunătățirea bazei materiale a școlii unde este dascăl. Astfel, reușește să procure numeroase hărți de istorie și de geografie, atât de necesare desfășurării în bune condiții a activității didactice. În perioada în care este profesor la Brașov reușește să publice traducera lucrării „Istoria Ungariei pentru clasele secundare inferioare”, autorul fiind Ludovic Mangold. La textul original, Goldiș adaugă capitole referitoare la români și istoria românilor, material istoric care nu se regăsea în textul original a lui Mangold. Fiecare dintre noi are o istorie asupra sa, fiecare dintre noi are o istorie asupra sa: atâtea cruci, atâtea dureri, dar are și o inimă deschisă care vrea fraternitatea. Profesorul Goldiș era preocupat ca elevii să păstreze amintirea istoriei și a înaintașilor, iar ca didact cultiva speranța în mijlocul românilor. Această istorie, formată din mari martori ai credinței și din momente de încercare, din ierni grele și din primăveri înfloritoare, aparține tuturor.

Între 1892-1897, profesorul Vasile Goldiș publică o lucrare în trei volume, intitulată : „Istorie universală pentru școlile secundare”. La realizarea acesteia, tânărul profesor folosește ca bibliografie cele mai recente lucrări de specialitate apărute în Europa la acea vreme. În anul 1894 tipărește lucrarea „Elemente din constituția patriei sau drepturile și datorințele cetățenești, manual pentru școlile populare”, iar în 1896 îl regăsim ca autor al unei Sintaxe a limbii latine pentru clasele a III-a și a IV-a gimnazială. Observăm, așadar, că Vasile Goldiș are cunoștințe vaste în mai multe domenii și dorește ca acestea să fie împărtășite nu numai propriilor elevi, ci, mai ales, să fie cunoscute și de alți școlari din Transilvania. Deschiderea sa spre universalitate a reprezentat un cadru unde s-a plămădit crezul dăruirii vieții cu disponibilitate, iar studiile sale au fost instrumente de slujire pentru Biserică și neam, ce îmbogățesc și bogata tradiție culturală a iubitei noastre țări. Având în vedere situația Transilvaniei, aflată în cadrul imperiului austro-ungar care manifesta reticență față de învățământul românesc, cărțile profesorului Goldiș nu fac altceva decât să aducă lumină într-o societate în care cultura pătrundea greu. Goldiș a fost un bun cunoscător al poeziei eminesciene, în anul 1889, anul morții poetului

⁵ A.N.-S.J.Arad, *fond Colecția de manuscrise*, dos. 169/1890, f.132.

național, acesta publică un studiu în „Tribuna” sibiană referitor la „Pesimismul în poeziile lui Mihai Eminescu”⁶.

Pe lângă activitatea culturală, Vasile Goldiș este un participant activ la viața social-politică a Brașovului, manifestându-se împotriva nedreptăților regimului vremii. Momentul politic al Memorandumului va avea un rol important în afirmarea și orientarea sa în plan politic.

Profesorul Eduard Găvănescu considera că anul Memorandumului în concepția lui Vasile Goldiș va însemna „începutul unor mari schimbări și frământări din viața politică ardeleană.....acum se afirmă tot mai mult un curent sănătos politic care trezește forțele latente ale românilor”⁷. Goldiș îndeamnă populația din Brașov și din localitățile din împrejurimi să ia parte la proces, (s-a format o delegație impresionantă de 200 de persoane care a participat la proces), iar preoții care au rămas acasă erau sfătuiți să le vorbească oamenilor despre importanța evenimentului. Goldiș îndemna la atitudine, dar nu ideile sau conceptele l-au mișcat... au fost fețele, persoanele, viața și drepturile care i-au determinat atitudinea. În anul 1898, Goldiș îndemna satele de lângă Brașov pentru implicarea alegerii unui deputat român⁸.

Începând cu 1 septembrie 1901, după 15 ani de muncă ca profesor (3 ani la Caransebeș și 12 ani la Brașov), Goldiș se „pensionează” la cerere. Motivul retragerii sale era de fapt dorința de a se muta la Arad, oraș care devenea centrul perseverenței românilor pentru drepturile naționale. Boala invocată de Goldiș în momentul retragerii sale din învățământ nu a fost decât un pretext adus în fața autorităților maghiare⁹.

Viața lui Vasile Goldiș ne învață că activitatea culturală, socială, politică, guvernarea, înainte de toate, sunt o exercitare a virtuții. Întărit de această angajare exigentă morală, omul politic și-a pus acțiunea sa publică în slujba persoanei, mai ales când era vorba de drepturile firești; a condus dezbaterile sociale cu un deosebit simț pentru dreptate; el a protejat școala românească și a apărat-o printr-o angajare neobosită; a promovat o educație integrală a elevilor. Nu este permis ca omul să se despartă de Dumnezeu, iar politica să fie separată de morală: aceasta a fost lumina care i-a luminat conștiința. Prezenta criză globală demonstrează că morala nu este ceva exterior economiei, ci este o parte integrală și de neșters a gândirii și a acțiunii economice. Vasile Goldiș a avut o predispoziție frumoasă și genuină de a întâlni, a cunoaște, a dialoga, a aprecia și a se relaționa cu ceilalți în mod respectuos și sincer, virtuți care au făcut posibilă slujirea și mărturia sa cu adevărat bucuroase și credibile.

⁶ „Tribuna”(Sibiu), an VI, 1889, nr. 275, 9/21 noiembrie, p.1025.

⁷ „Piatră de hotar”(Arad) an III, 1936, nr. 5-6, 17 mai.

⁸ „Tribuna”(Sibiu), an XV, 1898, nr. 246, 11/23 noiembrie, p. 986.

⁹ Octavian Lupaș, „Din activitatea culturală desfășurată la Arad de Vasile Goldiș”, în *Ziridava*, Arad, nr. III-IV, 1974, p. 138

Vasile Goldiș – „Părinte” al unității românilor

Centenarul Marii Unirii ne face să ne apropiem de istorie, ne face bine să ne apropiem de istorie, în special de cea din secolele trecute premergătoare Unirii, pentru a vedea erorile umane provocate de sistemele politice care pretindeau să construiască un anumit „paradis pământesc” dominând popoarele, aservindu-i unor principii aparent indiscutabile și negându-le drepturile fundamentale. Bogatele tradiții creștine ale Europei încearcă să ofere semnificație și direcție, au o tărie motivatoare care deschide mereu noi orizonturi, stimulează gândirea, lărgeste mintea și sensibilitatea.

Centenarul Marii Uniri ne face să ne apropiem și de Vasile Goldiș, una dintre cele mai importante personalități ale Aradului la începutul veacului trecut, perioadă în care Aradul devenea centrul perseverenței românilor pentru drepturile naționale. Mutarea sa de la Brașov la Arad, de semnificație și menire istorică, s-a produs și datorită insistențelor unchiului său Ioan Iosif Goldiș (ajuns Episcop al Aradului în anul 1899), dar și datorită lui Roman Ciorogariu și Vasile Mangra care au dorit ca Vasile Goldiș să revină la Arad. Astfel, din 1 iulie 1901 și până la moartea sa în anul 1934, cu câteva intermitențe, numele lui Vasile Goldiș va fi indisolubil legat de istoria bisericească și națională a Aradului, oraș în care va funcționa ca Secretar consistorial, profesor și director al Școlii române civile de fete (în perioada 1901-1905), director al ziarului „Românul” (primul număr al ziarului apare la 1/4 ianuarie 1911), director executiv al al institutului tipografic „Concordia” din Arad, care avea drept scop editarea ziarului „Românul” și tipărirea de cărți pentru români.

În coloanele ziarului au publicat personalități de seamă ale culturii și vieții politice românești, ca istoricii Nicolae Iorga și A. D. Xenopol, scriitorii de excepție Octavian Goga și George Coșbuc, politicienii Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop și Ioan Suciu. Vasile Goldiș a înțeles importanța presei și a cuvântului scris pentru cauza românilor. Presa evocă în manieră mai directă, față de orice alt mijloc de comunicare, valoarea cuvântului scris. Cuvântul rămâne instrumentul fundamental și, într-un anumit sens, constitutiv al comunicației: el este folosit și astăzi sub diferite forme, și chiar în așa-numita „civilizație a imaginii” păstrează în întregime axiologia sa.

Remarcăm, așadar, o activitate laborioasă dusă de Vasile Goldiș în cadrul Episcopiei ortodoxe, la catedră, dar și în presă. Mai întâi, Goldiș devine colaborator permanent al ziarului „Tribuna poporului” din Arad, unde semnează articolul redacțional, susținând alături de Vasile Lucaciu și Ioan Russu-Șirianu noua orientare politică a românilor, întemeiată pe activismul parlamentar, ca apoi să devină sufletul ziarului „Românul”, care după încetarea apariției în martie 1912 a ziarului „Tribuna” a devenit organul central al perseverenței politice românești, pregătind Unirea cea mare prin articole bune, anunțând pe

orice cale prăbușirea iminentă a Imperiului Austro-Ungar. Vasile Goldiș s-a aflat, așadar, în centrul vieții bisericești, politice, sociale și culturale a Transilvaniei și Banatului, reușind să dinamizeze activitatea eclezială-politică-culturală a Aradului.

Ziarul arădean „Românul” a constituit o veritabilă tribună de apărare și promovare a drepturilor firești ale românilor, dar și un oficiu de platformă istorică-filozofică-politică pentru Partidul Național Român. Ziarul a sădit în sufletele cititorilor încrederea în tăria spiritual-istorică poporului: „dacă țara a putut fi cucerită, n-a fost și nația noastră. Ea stă și astăzi după nouăsprezece veacuri plină de dorul și puterea de a trăi pe care originea sa daco-romană i le-a sădit în sufletu-i nepieritor”¹⁰. Aceste cuvinte vibrante continuă să răsună și să ne inspire astăzi, așa cum au făcut cu românii din acea perioadă cu scopul de a persevera pentru libertatea de a trăi conform demnității lor. Istoria arată și că acest adevăr, ca de altfel orice adevăr, trebuie în mod constant reafirmat, însușit și apărut. Istoria acestei națiuni este și aceea a unui efort constant, până în zilele noastre, pentru a da întrupare acestor înalte principii în viața socială și politică. Aceasta demonstrează că, atunci când o țară este determinată să rămână fidelă față de principiile sale întemeietoare, fundamentate pe respectarea demnității umane, devine mai puternică și se reînnoiește. Atunci când o țară păstrează amintirea propriilor rădăcini, crește, se reînnoiește și primește în sânul ei noi comunități și noi oameni care vin în ea. Tot în paginile ziarului „Românul” au fost găzduite materiale referitoare la reuniunile de atitudine împotriva politicii șovine a guvernelor vremii, dar și articole în care erau prezentate profilul politic și de conștiință națională a unor mari români ca Alexandru Ioan Cuza, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, precum și personalități ale literaturii române ca poetul național Mihai Eminescu sau I.L.Caragiale, etc.

În anul 1906 Vasile Goldiș va fi ales deputat (el câștigă alegerile din cadrul cercului electoral Radna) în Parlamentul de la Budapesta. Astfel, în perioada următoare 1906 – 1910, el va milita cu înțelepciune de la tribuna Parlamentului pentru drepturile românilor din cadrul monarhiei dualiste. Parlamentarii români, 14 la număr, dar și parlamentarii din Cehia, Slovacia, Bosnia, Herțegovina, Dalmația și Slovenia formează în anul 1906 „Clubul naționalităților”, creat pentru o implicare mai coerentă și eficientă față de politicile guvernamentale.

Unul din momentele dure ale politicii guvernamentale față de naționalități a fost proiectul legii școlare a lui Apponyi Albert. Prin aplicarea legii se urmărea limitarea limbii române din școli, inclusiv din școlile care nu erau susținute din bugetul statului oficial! Contra acestui proiect unilateral de limitare generală a limbii române a ridicat cuvântul și marele Vasile Goldiș în discursurile sale din Parlamentul de la Budapesta. Având în vedere gândirea sa filozofic-politică,

¹⁰ „Românul” (Arad), an I, 1911, nr. 125, 9/22 ianuarie, p. 1.

talentul său oratoric, relevanța discursului său social-politic, dar și poziția sa în cadrul P.N.R., contele Apponyi încearcă să îl atragă de partea sa pe fruntașul politic român prin oferirea unei funcții de consilier ministerial în guvern. Față de această propunere Vasile Goldiș răspunde demn : „N-am venit aici să-mi câștig vreun os de ros, ci am venit să lupt pentru drepturile națiunii mele. Dați acestei națiuni drepturile care i se cuvin, mie nu-mi mai trebuie nimic”¹¹. Toți scoatem beneficii din comemorarea trecutului istoric. Un popor care își amintește de trecutul și devenirea sa istorică nu repetă greșelile din trecut, dimpotrivă, privește încrezător provocările din prezent și din viitor. Amintirea și memoria istorică salvează sufletul unui popor de tot ceea ce sau de toți cei care ar putea încerca să-l controleze sau să-l utilizeze pentru interesele lor. Când exercitarea efectivă a respectivelor drepturi este garantată persoanelor și comunităților, ei nu numai că sunt liberi să realizeze propriile potențialități, ci contribuie prin aceste capacități și cu activitatea lor la bunăstarea și îmbogățirea întregii societăți.

De foarte multe ori deputații români și ai celorlalte minorități naționale din imperiu întrerup discursurile dure ale deputaților maghiari. De aceea românii sunt catalogați drept „trădători de patrie”, adică față de imperiu, și sunt trimiși în România. La aceste insulte și provocări Goldiș strigă în plenul Parlamentului: „Feudalismul”¹²! Tradițiile noastre creștine ne amintesc că noi, ca ființe umane, suntem chemați să-l recunoaștem pe celălalt/Celălalt care revelează identitatea noastră relațională în fața oricărei tentative de a instaura o uniformitate pe care egoismul celui puternic, conformismul celui slab sau ideologia utopicului ar putea încerca să ne-o impună.

De cele mai multe ori, din păcate pentru românii din cadrul monarhiei, deciziile luate față de ei de guvern erau mai aproape de spiritul epocii feudale decât de cea modernă. Timp de 4 ani cât se află în Parlamentul maghiar, Vasile Goldiș ține 22 de discursuri în care apără cauza românilor care l-au trimis în acest for reprezentativ împotriva diferitelor legi nedrepte pentru naționalități, militând pentru drepturi largi democratice și pentru libertate națională. La alegerile din anul 1910, Goldiș candidează tot în cercul electoral Radna împotriva candidatului Partidului Muncii, dr. Tágyani Sándor. Din păcate Goldiș pierde alegerile datorită tertipurilor din culise și presiunilor exercitate de guvernul vremii. Mulți alegători au primit diverse presiuni, unii au fost mituiți, alții arestați. Un număr de 36 de țărani care au îndrăznit să îl huiduie pe candidatul guvernamental au fost arestați¹³. Astfel, la alegerile desfășurate pe 1 iunie 1910 în cercul electoral Radna au votat 2474 de persoane. Dintre aceștia 1978 erau români, iar 496 maghiari. Totuși Goldiș nu obține decât 848

¹¹ Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș-o viață de om așa cum a fost*, p. 47.

¹² Ibidem.

¹³ Aradi Hirlap” (Arad), an 25, 1910, nr. 94, 24 aprilie, p. 4.

de voturi în vreme ce candidatul maghiar câștigă alegerile cu 1338 de voturi, dintre care 935 erau ale românilor¹⁴.

Cu toate că a pierdut alegerile Goldiș nu părăsește viața social-politică. Rămâne foarte activ, implicat și participă la adunări cetățenești din țară, unde rostește discursuri istorice și patriotice. Astfel în anul 1911 participă la adunări la Hațeg, Bocșa, Lugoj, Timișoara. În același an, Goldiș ține o conferință la Oradea intitulată: „Despre problema naționalităților” în care arată că națiunile germane și maghiară dominante din Austro-Ungaria împiedică dezvoltarea națiunilor nemaghiare asuprite prin măsuri legislativ-restrictive, pe plan politic, economic, social, cultural, religios și prin insuflexia și înrurirea urii naționale. Omul politic Vasile Goldiș considera că problema națională este cea mai importantă problemă a imperiului dualist¹⁵.

Între 28 și 30 august 1911, Blajul a devenit „capitala culturală și națională a Transilvaniei”, aici desfășurându-se serbările jubileului a 50 de ani de existență a „Asociației pentru literatura română și cultura poporului român”. Discursul lui Vasile Goldiș la acest eveniment a fost deosebit de emoționant: „Noi înoinm acum jurământul din 1848 și o fac aceasta cu convingerea că vorbesc nu numai din sufletul celor peste 20.000 de români care sunt azi la Blaj, ci și din sufletul națiunii române”¹⁶.

Deși conducerea Partidului Național Român a hotărât să se abțină de la orice activitate politică în perioada războiului, Vasile Goldiș nu renunță la linia sa activă și militantă. Datorită lui, Secretar al Consistoriului din Arad, se adoptă o linie limpede de afirmare a conștiinței românești. După intrarea României în război, Goldiș refuză să semneze declarația de fidelitate față de guvernul contelui Tisza, act calificat de către autoritățile vremii drept atitudine duplicitară și lipsită de „patriotism”. Datorită acestui act de conștiință românească a fost suspendat de către autoritățile timpului, în 10 martie 1916, și ziarul „Românul”. Acestui motiv fundamental i se adaugă și acuza potrivit căreia ziarul era văzut ca un instrument al promovării drepturilor românești. Ziarul va reapare începând cu 7 noiembrie 1918, în preajma actului unirii de la Alba Iulia, într-o plină atmosferă de înnoire și plămădire socială și politică, pe fondul încheierii războiului mondial și a destrămării imperiului dualist.

Membrii Comitetului Executiv al P.N.R. s-au întrunit într-o ședință de lucru, din inițiativa lui Mihai Veliciu și a lui Aurel Lazăr, în casa acestuia, la Oradea, la 12 octombrie 1918 și au hotărât redactarea unei declarații care urma să fie prezentată în Camera deputaților a Parlamentului de la Budapesta. Declarația a fost concepută și redactată de Vasile Goldiș. În „Declarație” este invocat dreptul firesc al națiunilor de a-și decide singure propria soartă și menire în istorie: „Pe temeiul dreptului firesc că fiecare națiune poate dispune,

¹⁴ „Tribuna” an XIV, 1910, nr 108, 20mai/2iunie, p.1.

¹⁵ Vasile Goldiș, *Despre problema naționalităților*, București, 1976.

¹⁶ „Românul” an I, 1911, nr 179, 17/30 august, p.6.

hotără singură și liberă de soarta ei – un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei – națiunea română din Ardeal și Ungaria dorește să se folosească de acest drept ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură plasarea (așezarea) ei printre națiunile libere...”. Prin urmare, se aducea în discuție dreptul popoarelor la autodeterminare. Aceste idei de concluzie politică sunt un îndemn accedea la memoria istorică pentru a nu pierde amintirea a ceea ce s-a întâmplat aici în urmă cu peste un secol. A nu pierde amintirea acelei „Declarații” care a proclamat că toți bărbații și femeile au fost creați egali, că sunt înzestrați de Creator cu drepturi inalienabile și că guvernele există pentru a tutela și a apăra aceste drepturi. Astfel, „națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă uz de acest drept și reclamă în consecință, și pentru sine, dreptul ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, fără nici un amestec străin”¹⁷. Deputatul Alexandru Vaida-Voievod prezintă „Declarația” în plenul Parlamentului maghiar la data de 18 octombrie 1918, ceea ce stârnește atitudini critice din partea parlamentarilor maghiari.

La 18 noiembrie 1918 a urmat un alt manifest politic intitulat „Către popoarele lumii” redactat în limbile română și franceză care exprimă hotărârea nestrămutată a națiunii române din Transilvania de a se uni cu România indiferent de ceea ce s-ar hotărâ la Conferința de pace a popoarelor, aceasta fiind unica soluție firească și logic-istorică. Manifestul, semnat de Ștefan Cicio Pop în numele Marelui Sfat al Națiunii Române, se încheia astfel: „Națiunea română din Ungaria și Transilvania speră și așteaptă ca în năzuința ei spre libertate o va ajuta întreg neamul românesc cu care una voim a fi de aici înainte în veci”. Toate aceste ideii-document sunt iarăși un îndemn să păstrăm și să prețuim libertatea, să avem grijă de libertate. Libertatea de conștiință, libertatea religioasă, libertatea fiecărei persoane, a fiecărei familii, a fiecărui popor este cea care dă loc la drepturi. Fie ca această națiune și fiecare dintre noi să fim reînnoiți întru recunoștință pentru multele binecuvântări și libertăți de care ne bucurăm, pentru care a nutrit și cu care s-a identificat și Vasile Goldiș, „Părinte al unității românilor”.

¹⁷ *Idem, an VII*, 1918, nr 1, 26 octombrie/8 noiembrie, p.1.